

PETŐFI-MUZEUM.

Megjelenik minden két hónapban.

KIADJÁK:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁR.
NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSEINÉL.
1890.

BCU Cluj / **106452** University Library Cluj

A HARMADIK ÉVFOLYAM TARTALMA:

1-ső füzet: 1. Petőfi egyik ifjúkori szerelme. (1839.) Ferenczi Zoltán. — 2. Kertbeny följegyzései Petőfiről. Közli: Csernátóni Gyula. — 3. Petőfi költeménye 1841 december havából. Közli: Ferenczi Zoltán. — 4. Petőfi őrnaggyá kinevező oklevele. Közli: Ferenczi Zoltán. — 5. Költemények Petőfi Sándorhoz. Közli: Csernátóni Gyula. — 6. Egressi Gábor levelei Petőfíhez. Közli: Ferenczi Zoltán. — 7. A Petőfitől tervezett írói szövetkezet 1847-ben. I. Ferenczi Zoltán. — 8. Szendrei Julia költeménye. Közli: Ferenczi Zoltán. — 9. Czelzások és vonatkozások Petőfőre az 50-es évek lapjaiban, I. Közli: Csernátóni Gyula. — 10. Travestia Petőfinek „Jókai Mórhoz“ cz. költeményére. Ferenczi Zoltán. — 11. Vonatkozások Petőfőre. Közli: Ferenczi Zoltán.

2-ik füzet: 1. Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból. Közli: Ferenczi Zoltán. — 2. Petőfi halála. Cs. Gy. — 3. Petőfi Sándor költeményei külföldön. I. Csernátóni Gyula. — 4. Adalék a „Petőfi egyik ifjúkori szerelme“ cz. cikünkhez. Közli: Ferenczi Zoltán. — 5. Egy irodalmi vita Petőfi fölött az 50-es évek elején. Csernátóni Gyula. — 6. Petőfi hollandul. Közli: Zoványi Jenő. — 7. A Petőfitől tervezett írói szövetkezet 1847-ben. II. Ferenczi Zoltán. — 8. Czelzások és vonatkozások Petőfőre az 50-es évek lapjaiban. II. Közli: Csernátóni Gyula.

3-ik füzet: 1. Petőfi költeményeinek sorrendje 1847—49-ből. Közli: Ferenczi Zoltán. — 2. Petőfi és Arany viszonyához. Közli: Csernátóni Gyula. — 3. A Petőfitől tervezett írói szövetkezet 1847-ben III. Ferenczi Zoltán. — 4. Francia ösmertetés Petőfiről 1851-ben. Csernátóni Gyula. — 5. Petőfi-reliquiák. Ferenczi Zoltán. — 6. Czelzások és vonatkozások Petőfőre az 50-es évek lapjaiban. III. Közli: Csernátóni Gyula. — 7. Petőfi okmánya érdemjeleről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 8. Levelek Petőfíhez. Ferenczi Zoltán. — 9. Egykorú megjegyzések Petőfi műveiről 1848-ban. Közli: Ferenczi Zoltán. — 10. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 11. Az ellenzéki kör estélye. Közli: Ferenczi Zoltán. — 12. Levél Dézsről. Közli: Ferenczi Zoltán.

4-ik füzet: 1. Petőfi a márcziusi napokban. (Első közlemény.) Ferenczi Zoltán. — 2. Egy Petőfi-plágium. Közli: Csernátóni Gyula. — 3. Költemény Petőfíhez. (XVIII. Madách Imre.) Közli: Ferenczi Zoltán. — 4. „K. J. kisasszony emlékkönyvébe.“ Ferenczi Zoltán. — 5. A „Hölgyfutár“ — mint a Petőfieskedők lapja ellen. Csernátóni Gyula. — 6. Bernát Gáspár levelei Petőfíhez. Közli: Ferenczi Zoltán. — 7. Petőfi és Kerényi Frigyes. Csernátóni Gyula. — 8. Petőfi költeményeinek sorrendje 1847—49-ből. (Befejező közlemény.) Közli: Ferenczi Zoltán. — 9. Petőfi-majmolok és tájköltők. Csernátóni Gyula. — 10. Petőfi egy ismeretlen költeményéről. Ferenczi Zoltán. — 11. Czelzások és vonatkozások Petőfőre az 50-es évek lapjaiban. IV. Közli: Csernátóni Gyula. — 12. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 13. Vonatkozások Petőfőre 1847—48-ból. Közli: Ferenczi Zoltán.

5-ik füzet: 1. Petőfi a márcziusi napokban. (Második közlemény.) Ferenczi Zoltán. — 2. Bankos Károly, Petőfi barátja. Id. Szinnyey József. — 3. Petőfi és az 50-es évek költői. Csernátóni Gyula. — 4. Adatok Petőfi követ-

jelöltségéhez 1848-ban. Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 5. Petőfi. Közli: **F. Z.** — 6. Czélzások és vonatkozások Petőfire az 50-es évek lapjaiban. V. Közli: **Csernátoni Gyula.** — 7. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. XI. (Befejező közlemény.) Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 8. A Petőfi-irodalomhoz. Cs. Gy. — 9. Petőfi költészete. Közli: **Csernátoni Gyula.** — 10. Egykorú megjegyzések Petőfi műveiről 1848-ban. **Ferenczi Zoltán.**

6-ik füzet: 1. Petőfi a márcziusi napokban. (Befejező közlemény.) **Ferenczi Zoltán.** — 2. Legenda. Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 3. Petőfi a pahrendorf-i táborban. **Csernátoni Gyula.** — 4. Czélzások és vonatkozások Petőfire az 50-es évek lapjaiban. VI. Közli: **Csernátoni Gyula.** — 5. Bibliographica. **Ferenczi Zoltán.** — 6. Költemény Petőfiről. XIX. (Szalk Szent-Márton. Szei Farkas.) — 7. Adalék „Pasquillok Petőfiről“ című czikkünkhöz. Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 8. Egykorú megjegyzések Petőfi műveiről 1848-ban. **Ferenczi Zoltán.** — 9. Adatok Petőfi követjelöltségéhez. Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 10. A kortársak bírálatai Petőfi műveiről. Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 11. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. (X. közlemény.) Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 12. Vonatkozások Petőfire. Közli: **Ferenczi Zoltán.** — 13. Szerkesztői értesítés. — 14. Tudnivalók.

PETŐFI-MUZEUM.

K I A D J Á K:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

Megjelenik minden két hónapban. Előfizetési ára egy évre 2 frt 50 kr. Egy-egy füzet ára 50 kr.

Január—Február.

Kéziratok és előfizetési pénzek a kiadóhivatalnak czímzendők. Kolozsvár, Bel-Farkasutca 13. sz.

Petőfi egyik ifjúkori szerelme. (1839.)

Tagadhatatlanul nem nagyon jelentékeny epizód a költő életében, melyet el akarok beszélni; de mert aránylag kevésbé van följefjtve s legtöbbször csak átfutólag említik, jónak láttam bővebben szólni róla.

Petőfi 1839 nyarat Ostfiaszszonyfán töltötte Vas megyében egy rokonánál, Salkovics Péternél, ki abból a szándékból hívta magához, hogy tovább taníttassa Sopronyban, a miből utóbb semmi sem lett. Itt egy alkalommal Salkovicsnál, ki nyílt házat tartott, jelen volt a társaságban egy Takács Róza nevű csinos leány is a szomszéd Csöngé falúból, kinek szőke szépsége Petőfinek, ki nejét kivéve, mindig szőke nőkre volt szerelmes, nagyon megtetszett. Ekkor lett életében másodszor

szerelmes. Ekkor a költő 16—17 éves volt.

Orlay, ki discant hangjával az akkor divatos gitár mellett csinosan tudott énekelni, a társaság kértére általános tetszés közt pár dalt adott elé, mi Petőfit annyira fölingerelte, hogy gitárja összetörésével fenyegeté utóbb, míg Orlay meg nem nyugtatta, hogy czérnahangjával korántsem volt czélja a lánykát előle elhódítani.

Petőfi ifjú szívét sokáig foglalkoztatta ez az érzelem. Van oly adatunk, mely szerint „árkus számra“ írta a leánykához a költeményeket, kinek szőke vagy inkább „sárga“ haja teljesen meghódította. A Rózához írt költemények közül több megmaradt. Petőfi t. i. jó barátjának, Sze-

berényi Lajosnak több ily költeményét elküldte, mint ez szokása volt. Szeberényi, úgy látszik, nem tulajdonított fontosságot nekik, mert utóbb Földvári Masznyik Endre atyjánál hagyta őket, kinél némi töredékek megmaradtak s fia sietett őket közzétenni a Jókai által szerkesztett Életképekben (1876).¹ Dalmának nevezi magát e töredékekben.

„Eszmélet nélkül ott függ tündéri varázsán, Dalma szívében öröm, bú, kin özönje csatáz“, — mondja egyik töredékben. Majd bibor bimbót tör s Róza sárga haja közé illeszti, de az tova fut előle. „Róza ne fuss! kiáltja, ne siess! ah várj egy pillanatig csak lásson az ifju még mennyei álmok ölné.“ De az nem vár s Dalmát „hőn lobogó szerelem féktelen árjaiban“ pusztító lángok emésztik. A másik töredék szerint úgy látszik, mintha némi reménye volna; de arra kéri, ne csalogassa, ha csakugyan Dalma helyett majd mást szeretne, s ne „emelje az egekbe ez árva kebelt.“

Egy epigrammban pedig így magasztalja Róza szépségét:

Hol Rábát sűrűen zöldellő füzek övedzik,
Szökdele a fáknak Róza hús árny alatt;
Jött s látá Aurora s díszeit irigyelve pirula,
S a berk lombi fölé könnyeket önte s futott.
Ezt utóbb átdolgozta a Róza nevét kihagyván belőle; de azt je-

¹ Ugyan e töredékek újból, de botrányos hibákkal a Baróti: Petőfi reliquiáiban is.

gyezte meg róla, hogy Ostfi-Aszszonyfán 1839 máj. 19-én írta.

Szende szerény ibolyák völgyén füzőgetve
bokrétát,

Szökdele berkének kedvesem árny alatt,
Jött és látta Eos bájait; irigyelve pirula,
S a fák lombi fölé könnyeket ejtve futott.

Ugyanott egy jun. 4-dikéről jelzett epigrammájában így ír:

Hasztalanul vágyasz, vad sors, kínozni.

Nem érzem:

Nincs szívem. A haza — s a lányka —
s barátoknak adám.

Azonban nemcsak e töredékekben szól Petőfi eszerelméről. A következő pár év alatt írt költeményei majd mind ennek az érzelemnek hatása alatt keletkeztek. Kivált ama költemények, melyeket 1841-ben összeírva egy kis füzetben, ugyanez év őszén Neumann Károlynak ajándékozott s mely jelenleg a nemz. muz. birtokában van Budapesten, majd mind Rózára vonatkoznak. Ilyenek: az Örök bú, melyet Duna-Vecsén 1841 ápr. 24-én írt, mely szerint arcza még mindig könnytől ázik s míg az elsötétült vidéken szivárvány jelzi, hogy szép derű jő, addig:

Borúm örök, hajh, lánykám nem mosolyg
rám
Szivárványként, hogy földerítene.

A Zivatarban (1841. máj. 8. D.-Vecse) menekülni akar a lánytól s viharban is a túlpartra menekül, de, mond:

Im, mi kép leng a ködéjben?

Bájoló, mint a tavasz,

Szöke fürttel — kék szemekkel —

Hűtelen lány! képed az.

Hajh, nélküle nincsen élet!
 Vissza, izzadó legény,
 Bár Mátrává nő a hullám,
 Vissza — hozzá — szállok én!

E költemény alapeszméjemet tetszett a költőnek s utóbb 1842 végén Bujdosó cz. alatt újból átdolgozta az eredetileg 7 szakú verset 8 versszakban s menete is más. E szerint is az ifjú távozni akar szenvedése színhelyétől s a partok valóban messze tűnnek; de bármily távol van, itt is feltűnik előtte a szőke fürtű lányka képe s nincs tehát sehol a világon oly hely, hol a csalfa szép alakot feledni bírja. E formában meg is jelent ez az Athenaeum 1842. II. 67. számában (decz. 4-én) s a költőnek 3-dik, nyomtatásban megjelent költeménye. Utóbb azonban összegyűjtött műveiből még is kihagyta s már az 1844-diki Versek-ben sem adta ki.

A Változás"-ban (Vadas. 1841 máj. 23.) arról szól, hogy míg tél volt, keblében éden virult rózsája mellett. Most a szép tavaszon keblében tél van, mert rózsáját nem öleli. Az ellentét ugyan csak képzeleti, de bizonyosága, hogy állandóan foglalkozott szerelmével. Így a Csal címűben is (Duna-Vecse. 1841 máj. 27.) a lányka hűtlenségével foglalkozik, ki más boldogot ölel s a csalódott lantos „kinok bús éjjelén“ halad s „hallgat a dallantja néma idegén“. A Vendég-ben (D.-Vecse 1841.

jun. 5.) már a halált várja, kinek számára ajtaja nyitva áll. Viszont az Elegiában (D.-Vecse jun. 22.) kifakad, hogy meddig dül még szívében a szerelem pusztító lángja s szívét csillapodásra, lantját némaságra inti, hiszen „hidegen marad a lánynak örökre szíve.“

S érette, ah boldogtalan én, mindegyre
 hevülök,

Keblem Vestatüzét nincsen eloltni erőm.
 És enyhületet csak attól vár, ha
 lelke a „Lethe özönébe merül.“

Ugyancsak 1841 őszén Neumann Károlynak egy rajzlapra négy más költeményét is leírta Súlyom Sándor aláírással. A rajzlap is tőle való, t. i. még aszódi tanuló korában lerajzolta egy lapra a Fillértárból¹ a siketnéma abc egy részét 1837 szeptemberében (ekkor volt t. i. nála e könyv okt. 15-ig) s Neumann e lapot megtartván, midőn több költeményét elszavalta, kérte, hogy írja le őket számára erre a lapra. Petőfit, úgy látszik, meghatotta barátja gyöngédsége s így a rajzlap tiszta részeire beírta Boszú, Elválás, Álom és Az örágyhoz cz. költeményeit, melyek közül a három első szintén szerelméről szól. A Boszú inkább képzelődés eredménye. Ö

¹ „Fillértár mindennemű közhasznú ismeretek terjesztésére“ (Kiadta és nyom. ifj. Schmid Antal.) I. évi foly. Pozsony, 1834. a 22. sz. mellett jelent meg a 30-ban forgó abc. „Siketnémák kézalphabetjök“ cz. a.

játszva bíbor bimbókat tördel s a lányka testvéreiért boszút állván, kitépte szívét s azóta „léte árva, kietlen pusztaság“. Az Elválás közelebb áll a valósághoz s mint ha arra vonatkoznék, hogy Ostfi-asszonyfáról távozva, örökre válnia kellene a kedves leánytól „szerelme nyájas tavaszában“. Messze tőle nyugalmát nem bírja találni sehol, csendes béke réve nem int a bujdosó elébe s így végzi:

A mosolyogva
Kedvező szerencse,
Pályád édes
Örömmel hintse,
Mig én búban
A széles világot
Átfutom, nem
Lelve boldogságot.

Az Álomban az álom közel hozza a szőke leányt szívéhez, ki már nem hideg hozzá s ily boldog álmokban feledni bírná minden szenvedéseit s „marhatja a fájdalom, a fene kín, tűrni fog, — valahára talán majd égi való jön az álmok után.“

Kevésbé világos, de úgy látszik, hogy a Vándordalok, melyeket már Pápán írt 1842-ben s melyek a képző-társaságban az évvégi dalpályázaton dícséretet nyertek, még mindig ebből az érzelemből fakadtak és a Változó izlés s a Tünődés meg mintegy a gyógyulás, feledés hangu-

latát rajzolják, szintén 1842-ből. Ezután új benyomások eltörlik a Róza emlékét; de a mint láttuk, egy pár évig foglalkoztatta s pedig majdnem kizárólag a Petőfi költészetét s nem egy nyugtalan órát okozott az ifjúnak a szőke firtú leánya.

Petőfi e szerelme annál is érdekesebb, mert sorsában nevezetes fordulatot idézett elé. Ugyanis Salkovics Péter túlságos szigorral ítélte meg a költő szerelmét, czéltalan ábrándozónak s komoly pályára alkalmatlannak hitte. Ezt több levélben följejtette apjának is, kinek alig csillapúlt haragja újból fölébredvén, szemrehányásokkal telt levelet írt fiának s végre pedig, úgy látszik, hogy apja tudtával, Salkovics is elállott szándékától, hogy a költőt tovább taníttassa Sopronban s a szünidő vége tájt oly tartalmú levelet írt nejének, hogy Orlay Somát és Salkovics Károlyt küldje el Sopronba; de Petőfinek adjon egy pár forintot s bocsássa útjának, belőle úgy sem válik soha semmi. Petőfinek e levél tudomására jutván, ő is elment Sopronba unokatestvéreivel s nem lévén más menedéke, visszatért régi tervéhez s beállt katonának.

Ferenczi Zoltán.

Kertbeny följegyzései Petőfiről.

A következő feljegyzések és nyilatkozatok a Pákh Albert-féle Szépirodalmi Lapok 1853-iki folyamában jelentek meg „Irodalmunk túl a határokon. Nyílt levelek e lapok szerkesztőjéhez“ czímmel. A Petőfire vonatkozó részeket az alábbiakban szószerint közöljük:

„Midőn a Bakony szélein, a változatos színű, zugó erdőségeken áthaladtam, vizsgálat alá vevém utitáskámat s úgy találtam, hogy csak három könyv volt velem Goethe Faustja, Sterne Sentimental journeyje s Petőfi költeményei (az akkor kis kiadásu „Versei“ s a „Felhők“). Petőfi volt az első magyar költő, kivel közelebbről ismerkedém meg. Nevesebb költőink nagy részét ugyan már azelőtt is ismerém, de fejlődésem más irányban indult. Már évek előtt fordultam meg Németországban és Sveiczban, s az idegen költőkkel korán megbarátkozván, hazai költőink azokhoz képest hidegen hagyának. Petőfi gyűjtotta fel először bennem az alvó szikrát, mit nagy részt annak köszönheték, hogy természetessége nekem, könnyebben érthető vala másoknál. A véletlen úgy hozta magával, hogy később vele Pesten személyesen is megismerkedhettem. Gyakran találkozáink s együtt olvastuk Lenau, Beck

Károly s más német költők műveit, miket egyenkint épen úgy becsült, a mint egészben véve a német irodalmat nem szerette. Nehányszor említém neki, hogy jó volna, ha akadna valaki, ki az ő eredeti termékeit németre fordítaná. Hogy később én legyek ezen valaki, erről akkor még nem is álmodtam. Petőfi örömmel hallgatá ajánlatomat, de még nagyobb volt öröme, midőn véletlenül fölfedezém, hogy bizonyos Dux a bécsi „Sontagsblätter“-ben Petőfi „Lopott ló“-ját, még pedig elég sikerült fordításban már közlé is. „E fordítás csaknem szebb az én eredetimnél“ mondá Petőfi, mire én az ő megegyezésével felszólítám a fordítót, hogy egy egész kötetkét állítson össze. Csakhamar új alkalom akadt, fiatal költőnk hírének tovább terjesztésére. Beck Károly az ünnepeelt német költő, Pestre (szülőföldére) érkezett, s miután Petőfi költeményeiből néhányat szó szerint lefordíték előtte, vágy támadt benne, szellem rokonával megismerkedni. — Petőfi meglátogatá Becket s néhány percz múlva igen megbarátkoztak. Petőfi maga fordított le magyarul nem értő honfitársának vagy 30 verset német prózában; ez utóbbi megigéré még akkor, hogy versekbe kidolgozandja s nemsokára ki fogja

adni; de mai napig sem tartotta meg szavát, ámbár azóta is ismételve ígérgeté. Azonban D u x ember volt a gáton s egy év múlva Milanóban akadt kezembe „Ausgewählte Gedichte Petőfi's“ (Wien 1846. 12r.) czimű fordítása, mely igen sikerülten fordított 55 dalt hozott. Csak kár, hogy a választás nem volt szigorubb s az előszó nem olyan, melly a külföld figyelmét képes lett volna fölébreszteni. — Örvendek mégis, hogy Petőfinek ezen első képviseltetésében más nemzeteknél némi részem volt.

Bécs melletti Badenből Grätzon keresztül Cilli-ig gőzkocsin utaztam, innen gyalog folytatám utamat, képtelenségnek tartván Stájer szép vidékein hombárba zárva vonulni át. Laibach táján egy dán rézmetsző csatlakozott hozzám, ki eléggé folyékonyan beszélt németül s folyvást költeményeket olvasgatott. — Ő is Olaszország művészeti szentélyeihez zárandokolt s ha utközben kedvencz dán és svéd költőiből, Blicher, Winter, Holst, Andersen, Bellman, Atterbom és Tegnérből fordította le számomra egyes darabokat; én Petőfimmal viszonzám szívességét, ki annyira elragadta, hogy e dalokat német prózában leírta, rimekbe rakta s nekem ezek egy másolatát is átadta, minek később sok hasznát vevém. Neve Tempelst. — Triesztben ne-

hány napig ottani volt lelkész, Steinacker Gusztáv hazánkfiánál mulaték. Az ő és gróf Mailáth János érdeme, hogy fordításaik által legelőször vonák költésztünkre a külföld figyelmét. Petőfiről még akkor keveset tudott, de növekedő örömmel olvasta példányomat, s néhány darab fordítását azonnal meg is nyerém tőle; ezen kívül egy ajánló levelet Stieglitz Henrikhez Velenczébe. Hazánkban kevesen ismerik e nevet, Németországon mindenki részvétellel s csodálattal említi azt. St. igen sajtászerű életeseményeken keresztül ment német költő vala. Nagy hirben élt Berlinben, midőn rögtön gyógyithatatlanak látszó búskomorságba esett. Mély érzelmű és szellemdus neje Sarolta, ki férjét szenvedélyesen szereté s tehetségét csaknem bálványozá, 1831-ben önkint vete véget életének, midőn az orvostól megtudá, hogy férjét vagy nagy öröm, vagy nagy fájdalom mentheti meg csupán. Stieglitz ez által szellemi tompultságából csakugyan felüdült, ellenben új szívsebe nem forradt be soha. A hasonnevű pétervári gazdag bankár unokaöcscse lévén, minden anyagi gondtól ment volt; Velenczébe vándorolt tehát, hol Dalmáciába s Rómába tett egyes kirándulásokat kivéve, 19 évig lakott folytonosan. Írt s kiadott búskomor költeményeket, olaszországi uta-

zásokat, dolgozott Velence tör-
ténét irásán s az 1848-ki ostrom
alatt a cholera áldozatakint hul-
lott el. Ennyit róla mellékesen.
— Stieglitzhez mindig csoporto-
san zarándokoltak utazó honfitár-
sai, nemkülönben összeköttetés-
ben állott az olasz tudósok nagy
részével. A canal grandebani Pa-
lazzo Grimaldi szomszédjában la-
kott egy régi nagy palotában s
felszólta, hogy szerény sátoromat
én is a romlásnak indult fényes
termekben üssem fel. A dalmát
Niccolo Tomaseo, ki még ak-
kor nem volt tribun és forradalmi
hős, csupán Olaszország egyik
ünnepletebb költője s a külföldön
dalmát, görög és korz népdalok
kiadójaként ismeretes, épen
látogatóban volt Stieglitznél. Meg-
lehetősen beszélt németül s a lo-
bogó kandalló-tüznél vagy a gondolában evezgetve s a lagunákon
tovauszva olvasgattuk Petőfit, —
Dux, Tempelst és Steinacker for-
ditásai szerint. Tomaseo egyszer
lelkesedésre gyulva mondá ez em-
lékezetes szavakat: „Még igen
keveset tudok ön hazájáról, azon-
ban hiszem, hogy hol legujabban
ily költő tűnik föl, ott a szellemi
élet is ébren van; valamig a nép
homályban tántorog, mindaddig
igazi költői is szunyadnak.“ Má-
solatokat kelle neki adnom, mik-
ből olasz fordítást akart készíteni,
— lett-e belőle valami? nem tud-
hatám meg többé. — Stieglitz

nehány még le nem fordított dalt
kért tőlem német prózában, s mi-
dön jövő nyáron néhány napra
ismét Velenczébe tértem, rimékbe
szedve adta át nekem azokat. E'
második látogatásom alkalmával
a bécsi költőnöt Paoly Bettit
találtam nála, kiről tudva van,
hogy régebben szorosabb viszony-
ban állott Lenau-val s jelenleg
kétségkívül Németország első költő-
női közé tartozik. Petőfinek vég-
hetetlenül örvendett, de nem ke-
vésbé Vörösmarty „Szózatá-
nak“, mit Steinacker fordítása
szerint szinte bírék. Ezen „éne-
kek éneke“ Tommaseot és Stieg-
litzet is csaknem nagyobb mér-
tékben ragadta el, mint Petőfi,
ellenben Himfy dalaival nem
boldogulhaték.

Január volt, midőn Velenczét
első ízben elhagytam. A szelek
még mindig üvöltének a csator-
nákon s alig lehete ekkor a lagu-
nák királynéját tanulmányoznom.
Paduában csak egy órát szándé-
koztam időzni, csak addig, mig
Tomaseótól, kivel eddig együtt
utaztam, bucsut vehetnék. Azon-
ban ez a — Petrocchi kávéház-
ban egy honfitársával ismertetett
meg, kinek örömet áldozám az
egész napot, sőt még egy másikat
is. Massimo d'Azeglio volt,
ki „Niccolo de' Lapi“ regényével
és még inkább az olasz viszonyo-
kat tárgyazó röpiratával már ak-
kor is nevet vivott ki s jelenleg

Európa gyakran emlegetett statusférfinak egyike. Sok minderről beszélgetve, a költészetre is áttérénk s valódi rögtönzői gyorsasággal fordítá le olaszra e két dalt: „Ez a világ“ és „Reszket a bokor“ — mellyek később a Revista Firenzében nyomtatásban is megjelentek.

Vicenzában vonatunk egy aluról jövővel találkozott s midőn a pályafőnél véletlenül az elszórva heverő kofferek feliratait olvasgatám, e névre bukkantam: Rudolf Marggraff. A megismerési jelenet épen olly eredeti, mint szivélyes vala s egész nap Paladio építész emlékei között andalgánk. Este az Osteriában ültünk s én beszélgetésünk közben ismét előszedém kedvenc hazai költőimet, kikkel késő éjfélig mulatánk. — Marggraff Münchenben lakik s s egyike Németország első műítészeinek. Olaszország műkinseiről irt munkája ismeretes. Ezúttal Stieglitzhez utazott Velenzébe. Négy év mulva Németországban egy felette kedvező cikket irt Petőfiről. Testvérével az irodalomtörténész és költő M. Hermannal, 1849-ben szintén megismerkedém Frankfurtban, mire annak idejében visszatérendek. — Veronát ez alkalommal csak futólag tekintém meg, azonban egy kávéházban Petőfinek egy új tisztelőjére bukkantam, egy fiatal őrmesterre, ki az egész könyvet

leirta magának s midőn elbucuzánk, lelkesült szavalgatás közben Petőfi szavaival vált el tőlem, utánam kiáltván: „Áldja meg az isten mind a két kezével!“

Milanóban meglátogatám Alessandro Manzoni-t. Az „I promessi sposi“ czimű regény s a Napoleonra vonatkozó „Il cinque maggio“ nagyhirű óda ünneplett költőjét oly állapotban találtam mint előttem rajzolak. Komor, ember gyűlölő és — imádkozó kedélyben. Eleinte bibliai idézetekkel tartott, Petőfi dalai azonban, miket Azeglio fordításában közlök vele, mégis mosolyt varázsoltak ajkaira s a német nyelvet is értvén némileg, kért, olvasnék fel előtte még többet is. Némi tesszéssel hallgatá, bár ekkor már alig szokott világi dolgokra gondolni. Szomorú hangulattal távozáam a költői nagyság e romjaitól. — Marino szállodában Dante híres magyarázójával, dr. Witte Károlylyal ismerkedém meg, ez volt az első külföldi, kit az Accademia della Crusca tagjává fogadott. Ő már akkor kezdte becsülni költészetünket, s később még inkább, midőn Weimár, Stuttgart és Halléban több ízben találkozáam vele s összes fordításaimat neki átküldém. Egy másik némettel, Kestner Hermannal szintén Milanóban ismerkedém meg; ő az, kinék később „János vitéz“ fordítását ajánlám. Unokaöcsöse

ő a hannoverai consulnak Romában, ki mint Thorwaldsen barátja s nagy műtész ismeretes; unokája Charlottenak, kit Goethe tett világhírűvé Wertherjében. Milánóban s nagybátyja házánál Kestner Herman legnagyobb befolyással volt rám; ő ada először utasítást német versek készítésére, ő buzdíta a fordításra. Részint Petőfivel, részint olasz és spanyol népdalokkal foglalkoztunk, miket Szicília- s Andalusiában önmaga gyűjtött s később Hannoverben kinyomatott. —“

(Szépirodalmi Lapok 1853.

19. szám. 291—295. l.)

„Az új évet Zürichben töltém, hol csakhamar az alpesi vidék zengő pacsírtájával, Keller Gottfrieddal ismerkedtem meg, kinék dalai azóta Németországban is tetszéssel fogadtattak. Mint tiszta, ép és eredeti lyricus, fölötte megszereté Petőfit s Vörösmartyt, s ő is azt tanácslá, hogy mielőbb teljes gyűjteményt adjak ki. Ugyan e tanácsot adá a német Tyrtäus, Follén F. L., sőt ez kiadóról is akart biztosítani, azonban még ekkor nem vala elég bátorságom a fordításhoz s egyelőre az illy barátságos propagandával értem be.

Egy napon a zürichi irodalmi muzeumban lapozgatván, egy fiatal sveiczi, Charles Seatsfieldnek az u. n. „nagy ismeretlen“

nek, ama németül irt, s az amerikai életből és a tropicus tartományokból meritett csodálatos regények szerzőjének, (ki azóta már egész Európa előtt letévé névtelenségét), mutatott be.

Seatsfield nagyobb hirre tett szert, mint Cooper, W. Irwing, Gabriel Ferry s az ethnographiai regény egyéb alapítói s tegyük hozzá, méltán; mert a ki számos regényeiben jellemzési és rajzolásai magas művészetét ismeri, Németország legelső írói nagyságai közé sorozandja. Amerikai hajón németszülöktől születvén, 1838 óta e nyelven irt s művei először fordításokban lettek ismeretessé, mi azonban nem volt akadály, hogy az angol-amerikaiak között is valódi forradalmat ne idézzenek elő. Midőn Petőfit olvasám neki, így szólott:

„. . . ez igen sok és szép s egészen azon új lendülethez csatlakozik, melly jelenleg Európa s Amerika irodalmain vonul keresztül. Az ideálok és ködalaok természetellenes költészetének, melly a mysticus romantikában kereste példányait, vége van; a valódiság, a fajok joga s az érzéki detailnak, Homér és Shakespareből kiinduló egyénien természetes költészete kezdődik, — ragyogón, mint a nap. Mindenki annak lássék, a mi; az álarcoskodás lejártá magát; a görög egészen görög volt, s azért volt olly

nagy s a többi népek görög álar-
 czoskodása azért olly kicsiny, mi-
 vel ferde irányban nem önmaguk-
 ból képezték magukat, sőt inkább
 mások természetlen utánzásába
 estek. Nemde önöknek is voltak
 költők, kik nem elégedvén meg,
 sőt nem is törődve a magyar föld
 termékeivel, a Parnassus virágai,
 s az olasz föld babérai után eped-
 tek? S most feltűnik egy költő,
 kinek szemein át önök is máskép
 látnak s rögtön úgy találják, mint-
 ha saját talpaik alatt egy nem is
 sejtett csodálatos új világ terem-
 né. Ez a genie varázsereje, ez
 az igazi utja a nemzeti nagyság-
 nak — mert önismeret és önbe-
 csülés mindenütt a legbiztosb ve-
 zérek. Én egyébiránt még többet
 tudok; tudom, hogy költők csak
 egyes jelenségei nemzetök feléb-
 redt életének. Önöknek már majd
 minden szakban vannak jeles fér-
 fiaik, önöknél már ébren van min-
 den csira ez a Petőfi némes
 márványdarab, melyből az idő
 talán modern irodalmuk alapkövét
 vésendi. Természetes, hogy olly
 primitív népnél, mint az önöké,
 az irodalmi messiás lyricus képé-
 ben tűnik föl s az ő iskolája ke-
 resztül fog menni az ifjúsági duz-
 zadozás minden rakoncztatlansá-
 gán, mint történt még Németor-
 szágbán is; de a mi arra való, ha-
 mar át fog hullni az idő rostáján,
 a többi fenn fog maradni s vagy
 drámai alakulattá szilárdul vagy

talán a nemzeti, ethnographiai
 regény epikai szükségévé válan-
 dik. Nem vette ön még észre en-
 nek kezdetét?

Válasz gyanánt megvevém b.
 Eötvös „Foljegyzőjének“ né-
 met fordítását s átadám Seatsfield-
 nek. Örvendetes meglepetéssel
 nyilatkozott felőle, s többi között
 egy hasonlatára emlékszem, mely-
 ben Eötvöst a természet kedvesé-
 nek, Petőfit a természet fiának
 nevezé. Ez utóbbinak tartózkodás
 nélkül fedezé fel sok titkát, s a
 fiu gyakran kibeszél dolgokat,
 miket nem kellene, gyakran ügyet-
 len és gyermetegségében gyön-
 gédtelen, de csupán azért dalol,
 mert szereti a dalt; — míg az
 elsőnél gyakran előtérben áll a
 hazafini s művészeti irány, cél
 és szándék.“

U. o. 20. sz. 307—309. l.

. . . „Párisban merült fel te-
 hát bennem legelőször a gondo-
 lat, irodalmunkat közvetlenebb
 összeköttetésbe hozni a világgal.
 Nehéz feladat, merész vállalat,
 sisyphusi munka egyes ember
 erejének! Megkezdém ez időtől
 fogva, irodalmunk és értelmisé-
 günk itthoni képviselőit az eszme
 számára megnyerni; kértem se-
 gélyt, tanácsot, támogatást; nyil-
 tan bevallám igénytelenségemet
 s gyarlóságomat, mely csak szí-
 ves viszonzás, utbaigazítás s uta-

sítások nyomán lehetend képes óhajtott eredményekre jutni. Minden politika, minden „hátsó gondolatok“ teljes kizárásával, csupán a tudomány és művészet párt-színezet nélküli mezején akarám gyenge erőmmel a magyar faj azon szellemi jogát érvényre emelni, mire nézve oly dicső igényekkel birt a többi népek sorában. Hiában. Öt év lefolyta alatt néhány száz levelet irtam hazámba s alig nyertem egy két választ. Még csak feleletre sem méltattak. „Nem nevezek senkit, de vádoló-m mindnyájokat,“ — mondja Bolingbroke.

A mit tehettem, megtettem, de az ezentul is magán mulatság maradt. A szerencsét, melly Európa annyi nevezetességeivel hozott össze, arra használám, hogy földünk, népünk, szellemi termékeink feletti véleményeik kihallgatása által saját nézeteimet tisztításam vagy szilárdítsam, s ön fel-szólítása nélkül talán soha sem nyilatkoztam volna működésem e részéről.

Párisban a német bölcész és történetíró, Venedey Jakab-bal volt alkalmam megismerkedni, kinek Macchiavelli, Montesquieu és Rousseau felett irt leg-ujabb munkája ismét kedves fogadtatásban részesült. Neki köszönhetem bevezettetésemet az újkor legnagyobb német költőjénél, Heine-nél. Tudva van, hogy

Heine már évek óta orvosolhatatlan betegségben fekszik Párisban. 1847. tavaszán még képes volt némi kinos sétákra s gyakrabban keresé fel a februári napsugarakat a Luxembourg vagy a Tuillériák kertjeiben. Személyes vonzalmaknál fogva, mik felette boldogítának, kísérelje, csaknem betegápolója levék egy időre e nagy költőnek, ki leggyötrőbb fájdalmai között sem veszté el halhatatlan humorát s költői fogékonyságát.

A fordításokon kívül, miket Vörösmarty és Petőfiből bírek, régibb s ujabb költőink egyéb fordításait is megszerzém magamnak, szintugy utazási munkákat, s a magyar népdalokat Greguss fordítása szerint, úgy hogy egész kis mozgó könyvtárt hordoztam magammal. S volt aztán olvasás, csevegés, beszélgetés Heinenél. Feszült figyelemmel lestem ítéleteit: — „Ön egészen új, nem is sejtett világot tár föl előttem, mellyen annyi erő, fiatalág s anynyi tavaszi szín és fény árad el. S mind ez oly közel állott hozzánk, hogy csaknem megbotlottunk benne, s mi még sem vettük észre! Ismerőseim közé ugyan már több honfitársát számítám, s különösen közel viszonyban állék gróf Dessewffy Auréllal, de ezek mindnyájan csak engemet jöttek kihallgatni, a helyett, hogy nekem adtak volna hallgatni valót; tőlem várták az ő civilisatiójokat,

a helyett, hogy fel fogták volna lelkemet, melly a civilisatióval jóllakva, azon természetes, leplezetlen és erőteljes táp után vágyódik, mit nagyon szeretnek embereink egyremásra barbárságnak nevezni. Olly barbár azonban, mint minő az ön Petőfije, ezerszer kedvesebb előttem, mint tuláradó miveltségünk valamennyi illedelmepagódjai. Igaz, hogy ön magyarázatai, édes barátom hiányosak, a jó szándékon kívül alig képes ön egyebet felmutatni, mi által honfitársait képviselje; s a szépségeket nekem csupán sejtennem kell és csak lelkem füle hallhatja a forrás csörgedezését — de hiszen épen ez a lángész jelleme, hogy csillámlását s ragyogását még az iszapban sem veszti s magát mindig épen ez által árulja el. Ez a Petőfi s költőik közül többen valóban megérdemelnék, hogy egészen nekik szentelje ön magát, hogy fáradságot venne magának, becsületesen megtanulni a prozodiát s a szép idegen vonásokat szép ruhába öltöztetni, hogy mindnyájan megérthessük s hogy amugy isten igazában s bizalmasan szívünkhöz nőjenek. Biztosabb s nemesebb utja ez a közlekedés megkezdésének, mint minden politikai rodomontade s illy szellemek megérdemlik, hogy egész életet szenteljünk nekik, lényegükbe egész szeretettel felolvadjunk. Ön nem sokára elha-

gyand s kevés reményem van, hogy ez életben még találkozunk; ha tehát egykor haza ér ön, s kérdik öntől, találtam e gyönyörűséget önök fiatal irodalmában: mondja el csak, minő tanácsot adtam önnek, ez legvilágosabb tanúsága lesz, mennyire méltánylám önök nemzeti szellemét.* —

Heinét valóban nem láthatám többé, mert midőn másod ízben valék később Párisban, akkor őszi tanyájára vonult Montmorencyba. De midőn 1849-ben Frankfurtban végre Petőfi verseinek egy (400 versből álló) fordítását kiadhattam, e munkát nek i ajánlám s ennek folytán következő sorokat vettem tőle:

„Páris, jul. 4-én. 1849. Minő örömet szerzett ön nekem, hogy tanácsomat megfogadta s dalra termett földijét immár nagyobb válogatásban mutatá be nekünk! S mivel köszönjem meg önnek, hogy nekem szegény, beteg s elfeledett németnek ajánlá ön e szép könyvet? Bizonyára legméltóbban ugy, ha egészen őszintén nyilatkozom. Ennélfogva egyrészt meg kell önnek vallanom, hogy e rendkívüli, valóban isteni talentum egész horderejét csak most valék képes felfogni, miután ön könyve bő tartalmát minden oldalról, még hibáiban is átvizsgálhatám; más résztől azonban, hogy őszinteségemet bebizonyítsam, kénytelen vagyok megvallani,

hogy ön fordítása igen sok kívánni valót hagy hátra; jobb volna, ha ön Horác „nonum prematur in annum“-ját követhetné, s az ügy érdekében, melyet, mint már szóval mondtam, a legnagyobb áldozatra tartok érdemesnek, kívánom, ez első közlést ne tekintse egyébnek kísérletnél s idővel tisztábbra köszörült, a magas eredeti szellemhez méltóbb visszatükrözéssel pótolja. Igen szeretnék az egyes költemények és szellemök bonczolásába ereszkedni, de félek, hogy soraim nem találják önt többé kirándulása pontján, a hamburgi fürdőben — míg tehát bizonyosságot s állandóbb czimét nem bírom, nem írhatok. Lakásom most: rue d' Amsterdam stb. stb. Heine Henrik.

(U. o. 25. szám. 389—391. l.)

.... „Párisbani első mulatásom alkalmával gyakran meglátogatám az ottlakott legnagyobb lengyel költőt, a világhírű Miczkiewicz Ádámot. 1822 óta általános tiszteletben részesül honn s külföldön a gyönyörű „Balladák“, „A krimiai sonettek“, a „Dziady“ drama, a „Wallenrod Konrad“, „Grazyna“ eposzok, a „Pan Tadeus“ költője. 1840—44 a Collége de Franceban tartott felolvasásokat a szláv irodalom s viszonyok felett, mik később szintén megjelentek, s összes művei az ujkor három nyelvére ré-

gen le vannak fordítva. Eléggé megfoghatatlan és kár, hogy hazánkban még annyira ismeretlen. — A bánat- és fájdalomtól görnyedő agg meleg szívélyességgel fogadott. A német nyelvet folyékonyan beszélvén, másolatokat hagytam nála mind abból, a mit irodalmunkban lefordítva bírtam. Őt különösen Vörösmarty érdeklé, kinek „Szózat“-át és a „Fóti dal“-t közlém vele; gyakran monda, hogy rokon szellemet sejt benne. Petőfi nem kevésbé nyerte meg tetszését, s szeretett volna fiatalabb s kevésbé törődött lenni, hogy honfi társai számára némit hazai nyelvére fordithasson. — Ez óhaját egy Chojecky nevű fiatalabb földije akarát teljesíteni, ki egyforma könnyűséggel irt francia s lengyel nyelveen s dolgozótársa volt egy nagy párisi folyóiratnak. Mutatott is néhány fordítási kísérletet, de később elvesztém szemeim elől. Ha ígértét nem teljesíté, nem sokára egy más fiatal lengyel fogja pótolni, kivel Bécsben ismerkedém meg, s ki Petőfi fordítását megígéré, természetesen szószerinti német áttétel után, hogy majdan a mai Lithvania Petőfijének, Pol Vinczenek ajánlja.“ U. o. 392. lap.

.... „Múlt levelemben feledék néhány körülményről említést tenni. Első Párisban létemkor ismerkedém meg az orosz iro-

dalom képviselőivel is. — Minde-
nek előtt Golowiw Ivánnal, a
„La Russie“ és az orosz népélet-
ből merített sok szellemdus gen-
rekép szerzőjével. Petőfinek igen
megörült s másolatokat küldött
belőle hazája egyik első novellis-
tája Pawlow szellemdus nejének.

Két óránál tovább időztem
Guizotnál. Igen tisztán s folyé-
konyan beszélt németül s oly elő-
ismeretei s nézetei voltak hazánk-
ról, mik francia embernél bámul-
latra ragadtak. Minden, mit kér-
dezett, oly határozott és alapos
volt, hogy csak alapos felelet elé-
githető ki. Természetes, hogy a
politikával, mit ő képviselt, semmi
közöm sem volt; én nem a mi-
nisztert, hanem az ennél még na-
gyobb író és ítészt láttam magam
előtt. Beszélgetésünk tárgya csu-
pán irodalom volt. Rendkívül meg-
voltam lepve, midőn tapasztalám,
hogy Toldy Ferencz régi „Hand-
buch“-jában oly jártas vala, mint-
ha könyv nélkül tanulta volna
meg. Ismeré Majláth és Steinacker
munkáit is s én a külföldön, kü-
lönösen Franciaországban oly
ritka örömben részesülék, hogy
előadásomat nem kelle Árpáddal
és Szt. Istvánnal kezdenem: Vö-
rösmartyval kezdtem meg irodal-
munk utóbbi 20 évének történe-
tét. Nem emlékszem, hogy valaha
figyelmezőbb, jóakaróbb s gon-
dolközőbb hallgatóm lett volna.

Vörösmarty nagy előszeretettel
csüggött s ez imponáló költőszel-
lem iránt körülményes felvilágo-
sítást kért. Midőn Petőfőtől olvá-
sék neki néhány költeményt, lát-
szólag növekedett rokonszenve.

Rögtöni felkiáltással szakasz-
tott félbe s még élénken emlékem-
be vannak vésve még ma is szö-
vai: „Ez valóban meglepő türe-
mény — mondá. — Tanulmány-
im, különösen a Shakespeare fe-
lettié által oly valamit nyertem,
mit, mint francziának elérnem kü-
lönben teljes lehetetlen lett volna,
azt t. i. hogy felfogni képes va-
gyok távol eső, idegen sajtáságo-
kat. Az ön által nyújtott kevés
mutatványból is világosan sejtem,
hogy itt nem csupán nemzeti köl-
tővel találkozunk, hanem egy ha-
talmos genius áll előttünk, kinek
hivatása, saját nemzetét is szelle-
mi tekintetben öntudatra segíteni,
ki annál fogva általános szempont-
ból is figyelemre érdemes. Míg
azonban e processus végére jár,
addig tán e költő s az egész mos-
tani nemzedék is elhunyt; benne
tán csak a jövő fog többet látni
dalköltőnél. Eleinte Shakespeart
sem nézték egyébnek tehetséges
drámairónál, Cervantest elmés
embernek s világtörténeti fontos-
ságot egyiknek sem tulajdonítot-
tak. De a külföld mindig képe-
sebb lesz az igazi becsmértéket
megtalálni, mert reá ez új jelen-
ségek egészen tárgyilagosan hat-

nak; s emlékeztetem önt, hogy Shakespeare és Byron, Sterne és Dante, e legkülönnebb szellemek, inkább a külföldnek köszönhetik elismerésöket, mint hazájoknak. Petőfit lefordítani annál fogva szerencsés gondolat, ez lesz mintegy az ő arany próbája. Az is helyes, hogy e fordítás előbb német nyelven jelenjen meg, miután e nyelv legalkalmasabb fordításokra s a német szellem, minden hiányai mellett is, a legtárgyilagóssabb, mellynek kritikai ítéleteit, mint újjmutatásokat, többnyire a francziák és angolok is szívesen elfogadják. Szeretném, ha csupán irodalommal foglalkoznám, akkor ez új csillagot bizonyosan vizsgálataim körébe vonnám, s gondoskodnám, hogy a francziák is teljes értéke szerint szerint ismerkedjenek meg vele, mert félek, hogy ha készületlenül kapják, vagy csupán curiositásnak nézendik, vagy csak vulgaris, futólagos tulajdonaira fognak ügyelni, melyek elválhatatlanok ugyan az egésztől, de magában véve csekély értékűek. Engedjen át nekem néhány mutatványt.“

„Egy szép nyári reggelen a Carroussel téren felültem egy omnibusra s nem telt bele egy óra midőn Passyban, a hallhatatlan dalköltő emeletes, egyszerű háza előtt állék. Mintegy ajtóstul rohantam a házba s nem kevésbé

voltam megzavarodva; mindazért, mert épen a reggelihez érkeztem, mind pedig, mivel az öreg úr, még mielőtt nevemet s mentségemet hallhatta volna, már is patriárchalis szivességgel fogadott s a nélkül, hogy kilétem felől tudakozódott volna, azonnal saját termésű borának kóstolását ajánlá. Úgy látszott, mintha e költő szándékosan feleslegessé akart volna tenni minden szabályszerű bemutatást s így történt, hogy valóban előbb hodolék a háziur szőlőnévének, mint lángeszének. Végre akadt alkalom, önkénytelen incognitómát levethetni.

Midőn Béranger megtudá, hogy magyar vagyok s még inkább, hogy a magyar parnassus, különösen Petőfi üdvözlétét hozom meg neki, öröme határtalan volt. Poharat emelt nemzetünkre, s végre bővebb szóhoz juthaték.

Nagyon elterjedt vélemény volt sokáig, hogy ama champagnei hab-könnyűségű chansonok költője nem egyéb genialis embernél, ki pusztá ösztönének él; benne látták a franczia szellem incarnatióját, melly nem törődik semmivel, mi nem franczia. A lehibásabb felfogás! A hajdani szedő inasnak, ki professionatus író is volt, vannak pillanatai, mellyekben bámulva látjuk, hogy e valódi népköltőben felséges komolyság, mély tudomány s az összes világhelyzet helyes felfo-

gása egyesül. A régi s újabb irodalmakbani olvasottsága épen olly terjedt, mint a minő alaposak ítéletei. Hazánk s nemzetünkrőli véleményei egyaránt megleptek s boldogítottak. Ismételve emlité, mikép már régen forr fejében a gondolat, Magyarországra költeni egy chansont, de lelke még nem nyerte meg az igazi impulzust, mi nélkül minden vágya mellett sem talál a kellő szavakra. Az, mit Petőfiről mondék neki, kellemsen hatott rá s ő is kifejezé óhaját egy jó fordítás iránt, hogy e szellemmel megismerkedhessék, mellyet fejtegetéseim folytán, igen hajlandó volt rokonul ismerni, épen mert sejté, hogy Petőfi nem pusztá utánzó, hanem olly önállólag termett, a mint megszokott gyuladni egy láng a másiktól. Ezek valának Béranger saját szavai.

Saint-René-Taillandier, kivel azonban fájdalom, nem találkozhattam személyesen, miután ő nem Párisban, hanem Monsban lakik tanárképen. Annál meglepőbb és hizelgőbb volt reám néve, midőn a „Revue des deux mondes“ 1851 évi februári füzetében egy hosszabb és meleg elismeréssel teljes czikket olvastam tőle, Petőfinek általam fordított „János vitézét“ illetőleg. E ténynek megbecsülhetetlen hordereje van. Taillandier annyira ural-

kodik a francia itészetben, s annyira el van ismerve illetékessége, mint Geoffroy abbénak Napoleon és Jules Janinnak Lajos Fülöp alatt a tárczában. A mit csak egy szóval is említ, azonnal francia polgárjogot nyer. Annál örvedesebb, hogy a naponként megjelenő német könyvek özönéből, minden felszólítás nélkül, önkénytelen a „János vitéz“ tartalmazó kis füzetet szemelte ki s négy sűrűn nyomtatott lapon lelkesülten adja elő a mű tartalmát, s bőkézzel szórja az elismerést költőknek. Az első hat ének előadása után mondja többek között:

„Touette cette partie du poème est d'une grace accomplie; le gaité, l'insouciance, le désespoir, sont exprimés presque simultanément avec cette franchise qui est le propre des caractères simples. On passe de l'un à l'autre avec une rapidité soudaine: ce sont des explosions, c'est la nature même qui éclate et crie; mais nous n'avons là que l'introduction: après l'éclague, après les scènes pastorales, les aventures de quersse et de chevalerie magyare.“ —

Az egészről ezt mondja:

„Le style est parfaitement approprié au sujet; gai, tendre, dégagé, légirement ironique, ça et là, il recrit et transmet les mobiles émotions du conteur. Ce qui y domine surtout au milieu de

qualités diverses, c' est un certain tourjoyeux, une certaine allegresse qui est comme la parure naturelle d' une saine et vaillant humeur. Il n' y sens rien de germanique; je n' y vois aucune trace de mélancolie, de pensée inquiète ou nuageuse; dans les scènes familières, la parole est franche et alerte comme les sentiments exprimés; dans les tableaux de bataille, le récit est aussi impétueux que les pieds de chevaux, aussi rapide que l' éclair de sabre.“

E néhány sor legyen elég annak bizonyítására, minõ szerepével olvasá Taillandier Petõfit.“ (U. o. 26. sz. 403—408. l.)

..... „Anglia ködnapjai már fogyófélben valának, midõn Falkestonen keresztül az óriás városba, Londonba érkeztem. Ide az ismert nagyhirû regényirõ, Bulwer Eduárd meghívása vonzott leginkább. Egy családi bal-esemény azonban, melly megérkezésem idejében érte, fájdalom, egy távol megyébe szólítá, hol hónapokig volt kénytelen idõzni, úgy, hogy csak néhányszor jöhettek vele személyes érintkezésbe. De írásbeli közleményeimet annál szivesebben és örömeztöb fogadá, szóval s tettel mindig támogatott s megengedé, hogy fordításaimat a legujabb idõkig mindig megküldhetém számára. Igen nagybecsû leveleket bírok tõle, mellyek azonban e pillanatban

nem lévén kezemnél, csupán emlékezetembõl vagyok kénytelen idõzni. Petõfi mindig legkedvesebb költõje maradt azok között, kikkel én megismertetem; mint sokoldalú tehetséget s általában nemzetére átvitt jelentőségénél fogva Burns fölé emelé, ámbár az utóbbiban bizonyos érzelmi gyermekséget és mélységet látott, mit Petõfiben nem talált. Mindenek felett azonban Petõfi hatalmas természeti leíró tehetségének örvendett s e tekintetben az angol tengeri iskola legjelesebb elméi mellé helyezé. . . .“ (U. o. 37. szám. 579. l.)

..... „Carlyle Thomas, a francia forradalom jeles angol történetirõja, ki személyes barátja volt Goethének, a kinek Angliában terjesztése körül a legnagyobb buzgalmat fejtette ki, Angliában különösen a német irodalom iránti elõszeretete által ismeretes. Ezen öreg úr igen szellemes és mély értelmû, de egyszersmind tele van a legnagyobb különökségekkel és bogarakkal mind styljében, mind eszméiben (igy p. o. a rabszolga eltõrlés egyik legnagyobb ellene s egyenesen kimondja, hogy a néger nem ember, hanem csak a majomnak egy magasabb faja.) Carlyle hamar megszerette Petõfit, azonban maga a magyar népdal, mint — szerinte — igen túlhalmozott, nem

birta tetszését megnyerni. Szóbeli nyilatkozataiban s később leveleiben is egyenesen a lyricus Goethe mellé állítá Petőfit, azon különbséggel, hogy Goethe olly magas felfogással volt a forma iránt, miszerint ez által a dal szűk határai közül az objectiv költemény dithyrambicus terjedtségeig volt képes követni, hova őt semmi más újabbkori költő követni nem képes. Carlyle igen helyesen jegyzé meg, hogy Petőfi dalaiban, a minden nemzetiségből kivetkőzött, tisztán emberit tartja szem előtt s épen ezért hasonlít Goethehez a dalköltőhöz s azért épen olly nagy, mint ez. Azonban mihelyt Petőfi a dalból magasabb formák felé törekszik, faja és nevelési sajátságainál fogva, általa elérhető legmagasb szárnyalási pontul csak a hazafiui dithyrambot ismeri, miben felülmulhatlan ugyan, azonban e genre, bárminő nemes és tiszteletreméltó különben, nem legmagasb nemé a költészetnek s épen itt hagyja el őt Goethe, ki az olympi magasságból, isten gyanánt, néz végig az alatta elterülő egész világon. — Természetes, hogy nagyon óvakodtam Carlylenak tudtára adni, mikép Petőfi, köztudomás szerint, kimagyarázhatlan, csaknem nevetséges előítélettel volt Goethe iránt s szándékosan nem olvasá e nagy költőt, nem is sejtván, lényegileg minő nagy hasonlatosság

van közte s Goethe, mint lyricus, között. . . .” (U. o. 37. sz. 581. l.)

. . . . „Lehetetlen meg nem említenem Düringsfeld Ida bárónőt Boroszlóban, kit számos szellemdus regényéről, kedves költeményeiről s igen sok idegen (cseh, bretagnei stb.) népdal-fordításairól ismer a német olvasó közönség. Legújabb időkben, szintén költészeti czélokból, Dalmáciában tartózkodott. Steinacker hazánkfiának barátnője lévén, már korábban viseltetett érdeklődéssel költészetünk iránt, később pedig valódi kincsekkel gazdagítá levélgyűjteményemet.

Szabad legyen néhány helyet azokból ide is kiírom:

1852. mart. 12. „Petőfi dalai sajtószereleg emlékeztetnek Heinere, pedig, ha közelebb nézzük, olly kevés hasonlatosság van köztök, mint az egészség és betegség között. A „Szerelmem gyöngyei“ egy nagy és tiszta szerelmi mélységből származnak; de a „Cziprus lombok“ között csak kevés ép van, kevés az igazi szomor fájáról szakasztott. — A „Csillag-talan éjek“-ben (Felhők) szép homályokat talállok. — Határozottan legszebben költ, midőn legvakmerőbben s tarkábban, vagy is legmerészebben és legszínesebben költ. A képzelet az ő valódi, legkitünőbb adománya, ez azon csodás karbunkulus, mit azért bir,

hogy vele a kunyhót és palotát,
a kertet és pusztát, csárdát és
egyházat egyaránt kivilágítsa.
Elragadó egyszerűsége és kedély-
mélysége Burns, epigrammok és
bajos mosolyok mögé vonult ha-
zafusásra Béranger, de mindket-
tőt a lovagias szellem egy nemé-
vel mulja felül, mit nem lehet új-
jal kimutatni s mit valószínűleg
nemzetének köszönhet, de melly
reánk külföldiekre nézve oly el-
ragadó hatása, hogy igen jó for-
ditásban bizonyára eleibe tennők
minden idegen költőnek.

„Olly költők ismertetése, mi-
nő Petőfi és Arany, nem csak gaz-
dagítása különben is elég tarka
irodalmunknak, hanem valóban
fris, életető levegő, üdítő gyógyerő
áthozatala, egészen új, csodálato-
san erősítő nézetek kitárulása az
emberi természet ruganyossága
és reményekre jogosító sokolda-
lusága iránt, mi felett néha csak-
nem kétségbe estünk már.“

(U. o. 41. sz. 644—646. l.)

Közi: *Csernátoni Gyula.*

Petőfi költeménye 1841 december havából.¹

Lenke sirján.

Ádáz koporsó zordon éjjele!
Mivé tevél te olly sok örömet?
Mivé tevél te annyi szép reményt?
Melly zsenge a szülői szív felett,

Melly egy kéjparadicsomot ígért
Rózsás jövődő boldog karjain;
Kegyetlenül mind elragadtad ezt,
Csak romja áll még: a keserv, a kín!

Óh a szülők! ha sorsok vést zudít
Keblökbe dúlni és pusztítani:
Ki fog miként egy égnek angyala
Bút üzve rájok felmosolygani?

Nyugodjatok meg, szerető anya!
S te bús atyának gyászoló kebele!

Kedves Lenkékem, ah, nem lézen ő
Temetve itt e sírnak mélyibe.

Hol a teremtő széke tündököl
Felhők felett a csillagezreden:
Tekintsetek fel, egy szelíd sugár
Leng onnan rátok csendes éjeken.

És e sugár az ő szép szelleme!
Az angyalok között ott múltat ő,
Imádvá istent, hogy boldog legyen
A kor, melly a kedves szülőkre jó.

S' örvend előre a jövő felett:
Midőn az alkotó székéből int,
S a drága magzat, s a kedves szülők
Egymást vigadva ölelik megint.

Petrovics Sándor.

Közi: *Ferenczi Zoltán.*

¹ Az eredeti kézirat id. Szinyey József úr birtokában van s jónak láttuk közölni az eltérések miatt. Mi az eredeti helyesírást is megtartottuk mindenben.

Petőfi őrnagygyá kinevező oklevele. ¹

Az Erőlyi Magyar Hadsereg Fő Vezérsége,
Petőfi Sándor százados segédtisztém-
nek!

Táborhely Freydorf Temesvár
mellett Május hó 3-án 1849.

Százados urat jó szolgálatjáért,
's az ellenség előtt kintüntetett bátor-

ságáért kinevezem ezennel őrnagygyá,
's ezen kineveztetését egyszersmint a'
kormányhoz megerősítés végett fel-
jelentem. — Rangja Május 1-től kez-
dődik 's továbbra is segédtisztém
leend. —

Bem.

Költemények Petőfi Sándorhoz.

I.

Petőfi.

Hölgyfutár 1852. 162. sz. 653. l.

Szegény Sándor! úgy forgatják
Most aztat a te könyvedet,
Mint a gyermek apja kardját,
Mellyet ellenségtől elvett.

Vér helyett a porba mártják,
S azt az egy két piros rozsdát,
Mellyet könnyeiddel mostál,
Piszok lugos vízzel mossák.

Játék náluk — markolatját
A hiúság keze fogja
Ez pedig hogy gyenge legény,
Onnan látszik, alig bírja.

Még azt is megteszik vele,
Mit a jó aczéllal tesznek:

Hozzá fenik bicskájokat
És az élén csorbát nyesnek.

Odébb léhűtő fajankók!
Tudjátok, mi kell e kardhoz?
Biztos kéz, melly meg nem reszket,
Álljon közel a halálhoz!

Ollyan lélek, mint a napfény
És becsület, mint a gyémánt,
Kedély, mint a tiszta kék ég,
Átható ész, mint a villám.

S még valami, mi vezesse
Diadalról diadalra:
Szív: melly hogy ne szeretve is
Lehessen, azt soh'se tudja!

Székely József.

II.

P. Sándor sirján.

(Pesti Röpívek. Szerk. Sziágyi Sándor. Január Pest 1850. 118. lap.)

Hol nyugszol, melyik föld takarja tetemed,
Kinek keze tett jelt megfagyott szivednek?
Barátid sem tudjuk, mégis felkeresünk
Láthatlan szálain az emlékezetnek.

Felkeresünk síró, bánatos kebellet,
Költői egünknek lehullott csillaga,
Felkeresünk igaz, nemes önérzettel,
Mert bár korán vesztél, — büszke rád a haza.

¹ A nemz. muz. kéziratárában levő eredeti okmányról. (Petőfi-íratok.)

Kedves dalaidban egykoron így szóltál:
Tomboló paripák, s harci moraj között
Muljék el életem. Meghallgatott az ég —
Lelked jobb csillagba csaták közt költözött.

Tomboló paripák nyargalták keresztül
Kard s szurony sebektől vérező tetemed,
Senki, senki nem volt befogni szemeid,
Csak a hír nemtője, csak az gondolt veled.

Az virraszt melletted, több száz éveken át,
S neved dicsőségét akkor is említi —
Midőn szerencsétlen, de erős nemzeted
Talán egy jobb kornak szelleme hevíti.

Hol nyugszol, melyik föld takarja tetemed,
Kinek keze tett jelt megfagyott szivednek,
Barátid sem tudjuk, mégis felkeresünk
Láthatlan szálain az emlékezetnek.

Lauka Gusztáv.

Közli: *Csernátoni Gy.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Egressy Gábor levelei Petőfőhöz.

I. ¹

Pest, Sept. 2. 1846.

Sándor barátom! Mi előtt Pestre jönnél, megbírálom tennapi leveledet. Először is: micsoda gyermekes aprehensio ez? — „Hidegen fogadtalak!” — Én barátom szeszélyes ember vagyok, — vagy inkább kedélyes. Én nem követelem senkitől hogy vigyorogjon kedvemért, midőn buskomor lélekállapota van; s ha más tőlem illyesmit követel, az előttem igen aristocraticus követelés, tehát mindenesetre barátiatlan. „Büszkeséged oly nagy mint barátságod?” — — Ez sajnos dolog. Megvallom, hogy az illyen alkudozásoktól én iszonyo-

dom. Az illy nemű érintések okozták, hogy lelkemnek el kelle zárulnia, — miként elzárul a virág, mellynek neve: „Ne nyulj hozzám,” — s hogy mind mélyebben kell magába vonulnia. A barátság szerintem minden egyéb érzelmet kizár a szerelmen kívül. A büszkeség természetében követelés van. A barátság csak adhat, — követelést nem ismer.

Kit én pajtásnak, amicenek, fraternak nem szólíthatok, az nekem nem barátom. Én, barátom, már mondom, nem alkuszom. — Gróf Széchenyivel, vagy leányával szabály szerint conversálok, — glacé keztyűben, és lackirozott lábttyűben; de magamféle jó emberemmel én nem ceremóniázok. És minek nekem itt, és akárhol is Lendvayt emlegetni? Mit tartozik reám az ő dolga?! Sándor barátom!

¹ E levelek a budapesti nemz. muz. levéltárából az eredeti kéziratokról vannak lemásolva s időrendben közölve.

te engem nem ismeresz, mint az a sok száz nem, a ki azt hiszi, hogy igen.

Mi okom lehetne nekem irántad egyszer hidegebbnek lennem mint másszor? — Meglepett ugyan, mikor azt mondád hogy megcsaltalak, hanem comicai hatással lepett meg, mint olyas kún-kalvinista modorú beszéd; s már épen eszedre akartalak hozni, midőn valami házi dolog épen közbejött. Eszembe jutott Frankenburgnak egy mondata. „A budai vár oldalán, úgy mond Frankenb., tömérdek nép csődült össze, hogy majd Lehman léghajójának emelkedését ingyen láthassák; azonban Lehman nem repült fel, s a budaiak igen aprehendáltak, hogy Lehman őket megcsalta. Furcsa!” Épen így csaltalak meg én is téged Sándor, mint Lehman a budaiakat.

Leveled általában keserű benyomást tőn reám, és sokáig elgondolkozám emberiségünk tömérdek és csodálatos és sajátos gyarlóságai felett. És összehasonlítám egy igen régi barátomat a többivel; stb. stb.

Novemberben elvárlak, teljes elfogulatlansággal, — mert én férfi vagyok, nem gyermek, sem leány, s neked maradok

barátod
Egressy Gábor.

Czím: Petőfi Sándornak barátilag. Nagy-Károlyon át Csekén.

A hátlapon e megjegyzés: Pap Zsiga barátomat N.-Bányán kérem, hogy e levelet, s a mellyek talán Petőfi Sándorhoz intézve a n.-bányai postán érkezni fognak (— fognak pedig bizonyosan): vagy Koltóra grof Teleky Sándorhoz, kinél jelenleg P. mulat, vagy ha már onnan elutaztak, Koltosvárra küldeni sziveskedjék. — Szatmárt, Oct. 29. 846. Riskó Ignác.

II.

Pest, August. 7. 1847.

Barátom Sándor! Intelek, hogy bizományokat legkedvesebb barátodtól se vállalj el, mert ha netán ügyetlenül jársz el abban, sokkal győtrőbb, mintha saját ügyed nem sikerül. Szállás már van fogadva számodra, de nem vagyok ebbeli eljárással megelégedve, mert a szállás szép ugyan, de méreg drága. Közel van hozzánk, a dohány-utczában. Schiller-ház, első emelet, most Kozmovszky lakik benne, a Marczibányi prefectusa. Három utczaszoba, alkofen, előszoba, gazdasági konyha stb. 650 váltóforintért, mellynek negyedét mindig előre kell fizetni. Te ugyam engem csak 500 vforintig hatalmaztál fel, azért hogyha eljárásomat nem helyeslended, méltán teszed. De néztünk legalább ötven szállást, a nélkül hogy egyet is találtunk volna, melly minden kívánatnak megfelelően, az az: 1. hogy hozzánk közel legyen, — ezt ugyan még feláldoztuk volna a kényelem- s olcsóságnak. — 2. hogy kívül a miénken ne legyen, hanem befelé. 3. hogy 3 szoba legyen. 4. hogy száraz, tiszta, s jó levegőű legyen. 5. hogy legalább egy szoba utczára legyen. 6. hogy 500 forintnál drágább ne legyen. Mind-ezen kellekeket együtt feltalálnom lehetetlen volt. Ebben az az egy vigasztalásom van, hogy hiszen félesztendő nem a világ, s ezt csak kiállod valahogy, és magad nézhetsz más után; hanem akkor tapasztalni fogod, hogy caeteris paribus, ez nem drága szállás, és hogy milly óriási feladat jó, és mégis jutányos szállást találni. A sok rosz között tehát én csak a kevésbbé roszat választhattam, úgy vélekedvén, hogy menyasszonyodat Pesten, legelőször, valami ronda, egészségtelen, sötét börtönbe nem vezetheted azért

a 60 forint különbségért; az az illetőleg csak 30-ért.

Gondoltam én, hogy abból a nagybányai lakásból semmi sem lesz. Jobb is így. Utalványodat vettem, s már adattam is reá 20 frtot, miről majd itthon számolok. Fél év múlva bizonyosan lesz szállás üres itt a Marczibányi háznál is, a kapitányi lakás, melly neked igen jó, és olcsó is lesz.

Te Sándor! Én csak akkor hiszem el, hogy te azt a Leányt megkapod, mikor itt Pesten a szobámban vagy szállásodon látom melletted.

Azok csak azért nem eresztenek téged oda, hogy a leánynak alkalmá legyen másokat megismerni, — e közben irántad közönyösülni, s valakit megszeretni. Pedig mily gyarló számítás ez ott, hol igazán szeretnek.

Haragudtam, hogy Kassára nem jöttél. Hasznom nem igen nagy volt ugyan ott, mert a színházi közönség már akkor falura ment, hanem igen jól mulattam, s jutalom játékom alkalmával ismét egy igen szép bilikomot kaptam egy nehéz tálczával. Ez már az ötödik. István herczeg szeptemb. 4-ére megy oda s akkorra ismét ott leszek, vagy háromszor fellépendő.

August. 14-én adom jutalomjátékomul itt a Párisi rongyszédőt. A czimszerepet adom, mellyet főlem Szentpétery akar eldisputálni, pedig Párisban is Lemaitre adja. A darab és szerep is a fr. regényiskola remekei. Hatásra talán több mint Don Caesar de Bazan. Ez apa-szerepszak. Sok gyönyörű Francia darabunk van előadandó.

Jókay nem küldi neked az Életképeket; igaz, hogy, felszólítása daczára, nem adhattam még eddig neki czikket, mert mostanában igen el vagyok a színházzal foglalva

Az én egészségem nem a legjobb. Fáradt, levertt, lankadt, életunt vagyok. Mint irigylem a mezei lakást még a cséplőnek vagy kanásznak is! Soha többé nem szerződöm a nyári hónapokra, ha koplalok is. Kívánom, hogy jobb húsban lássalak újra, mint a minőben én vagyok most. Isten velel addig is. Ismeretlen jegyesedet nőmmel együtt üdvözljük, téged pedig csókollak

hű barátod
Egry Gábor.

III.

Pest, Sept. 14. 1847.

Barátom Sándor! Hol vagy? élsz-e vagy meghaltál? Ha reményeid nem csaltak, úgy most igen boldognak kell lenned; azonban, bár mi rosszul eshetik is ilyenkor háborgatni: eszmélned kell arra is, hogy némelly pesti emberek még szinte léteznek, ha épen „kéjben nem fetrengenek is.“ De minthogy én már olly hitetlen vén Tamás vagyok, s azt tartom, hogy te, mint egy Tantalus, még mindig dühös kinok közt „fetrengsz“: tehát tudasd velem mihamarább a valót. Valljon elmúlt-e az a 8-dik s e p t e m b e r, vagy még igen messze, végtelenül messze van? Mert ha elmúlt, mit én igen kívánok, úgy figyelmeztetlek Sándor, hogy már 8-dik o c t o b e r is közel van, mely téged itt Pesten szállással, s illetőleg benne teket baráti nyílt karokkal vár.

Hanem hogy a dolognak savanyú prózájára térjek: rendelkezzél Sándor, hogy az előre követelendő házbért módodon fogjuk fizetni, mellyet az első napokban azonnal kívánni fognak, midőn te még itt sem léssz.

Én rajtam azóta igen sok történt, a többek között, Kassáról visszatértemkor éjjel felfordulván, a nyakam

szinte kitört, hanem azért még, mint látod, élek. A többit majd itthon.

És most, — nyujtsa ki az ég mostani üdved határait az öröklétig! Ejnye te Sándor! milly iszonyú átkot mondék vala most rád, ha még mindig a régi status-quo-ban fetrengenél!

Akármit van, az isten áldjon meg! — válaszolj. —

És akár tiéd ő, akár nem, hasonlót kívánok neki azzal, mit neked kívántam, ki vagyok

igaz barátod

Egri Gábor.

Czím: Petőfi Sándornak baráti-
lag. Pap Endre urnál Szathmáron.
A postabélyeg szerint 21-én érkezett
N.-Bányára.

IV.

Barátom Sándor! Ohajtott levedre csak most válaszolhatok.

A Vörös Zsinorral nagy terhet emeltél le rólam Sándor!

„Egy gondolat bánt engemet:

Ágyban, párnákon halni meg!“

Ezt mondád egykor.

Az emberek jogositva voltak, a martiusi napok után téged a harcosok élén látni, a csaták tűzében.

És az emberek tudták, hogy ketőnket benső viszonyok fűznek össze.

Vadakat kellett hallanom a következetlenségről, az ellenmondásról, mélyben dalod, és életed állanak szemközt. —

És az igazolás, mit helyzeted nyújthatott, nem clégített ki senkit.

Én egyedül érzém az élet jogait, egy a szenvedésekben megőszült ifjúságnak igényeit, a családérzelmek szentségét. Érzém az igazságot, miszerint a hazában előbb mindent kell birnunk: a teljes boldogságot, hogy a hazának mindenünkkel adósai legyünk. Mert hiszen nagy kötelességért cserében nagy jogok kellene.

Azért bizton mondám: várjatok, nem fogtok csalatkozni.

És úgy lön Légy üdvöz Sándor, hogy az vagy, minek lenned kell!

De nézd el csak a sorsnak csodásan szeszélyes játékát!

Én elhagytam isteneimet, — a háziakat értem, — és teljes hatalmu kormánybiztos vagyok itt Szegeden. Hatásom köre kiterjed a kis-kúnságra, Csongrád és Csanádmegyére és Torontálnak tiszai vidékeire.

Ostora vagyok az arisztokratáknak és táblalabiráknak, és kedveltje vagyok a szegény népnek. És még irigyletje vagyok tömérdek konczleső éhes profetariusznak, a kávéházak intelligentiájának és még sok ugynevezett kedves barátaimnek.

Föladatom: rendezni, utba igazítani az alvidéknek e ponton összeágazni szokott tömérdek ügyeit, különösen a hadiakat. Az alsó hadak támogatásul koronként mozgó nemzetőr csapatokat küldeni kerületemből stb. stb. —

A munka rajtam végtelen sok. Már csak halni jár belém a lélek.

No de hisz' így vagy amugy elveszni, az mindegy, csak becsületesen végezzük a szerepet itt a nap alatt.

A honvédelmi bizottmány már több ízben fejezte ki méltánylatát fáradaimaim elismeréséül.

De ládd Sándor, hát mit is csináljak mást? Otthon nem volt többé nyugalmam; nem voltam képes szeretett képeimen öszpontosítani eszméletemet. Szét volt szaggatva lelkem, mindenem.

És hiába mennék vissza most, vagy két három hónap mulva: ismét csak úgy járnék.

Kossuth azt mondá: legyen szives ön e tért elfoglalni, ön itt sokat

használhat, képesítve van arra tehetőségei által.

Én eljöttem előbb Népfelkelést rendezni a kikindai kerület ellen.

És e jelenet tapssal végződött.

Másodszor a honvédelmi bizottmány azt ajánlá, hogy e helyet állandóul tartsam meg. Én elfogadtam, s most itt lakom Szegeden, és innen teszem kirándulásaimat, egy vidékről a másikra, egyik táborból a másikba.

Tudod Sándor, hogy az énféle ember bele találja magát minden helyzetbe. Hát mikor a hatalom fokozatán állunk, igénytelenül és az igaz ügy terén!

Meddig maradok e helyzetben:

nem tudom. Annyi bizonyos, hogy mihelyt a köznyugalom kissé visszatér: azonnal én is lelépek innen, és szerényen visszatérendek elhagyott isteneimhez.

Megérjük-e azonban mi a nyugalomnak napjait: az mély titku talány. Én nem hiszem, hogy igen.

Ha zászlóaljhadhoz mégysz Sándor, vedd erre utadat és tölts nálam néhány napot. Addig pedig irj, ha nem restelled.

Üdvözlöm családotod. Isten veled! —

igaz barátod

Szeged, Decem. 6. 1848.

Egressy Gábor.

A Petőfitől tervezett írói szövetség 1847-ben.

I.

A Petőfi-Muzeum 1889-diki folyamában „Irodalmi irányok s harczok 1847-ben“ cz. a. ismertettük ama harczokat, melyek a három divatlap között a Szépirodalmi Szemle részéről ezek ellen, mindenek felett pedig Petőfi és iránya ellen kivált a Honderü és Budapesti Hiradó részéről folytak. Minket e helyt kiválóan Petőfi és az a költői elv érdekelvén, melyet ő mind szembeötlőbb öntudattal képviselt 1847-től fogva természetesen főképp azokra a támadásokra voltunk figyelemmel, melyek Petőfi és elvtársai ellen valának intézve.

A támadások azonban nem csak annyira terjeszkednek, mint rajzoltuk. Petőfinek nemcsak a

Honderü volt ellensége. Sőt mert a politikai szabadelvűség mindinkább nyilatkozott költészetében s e tekintetben a legtulzotabb elveket vallotta, működését, ha fel nem is léptek ellene, rossz szemmel nézték a conservatívek s röviden mindazok, kik hazánkat a forradalom lejtőjén látták s féltették. Ámde Petőfit 1847-ben még nem foglalták el annyira a politikai kérdések, hogy ne a költészet ügyét tartotta volna első sorban szemé előtt s így míg a tá-

A támadások egyik legjellemzőb-ike a Greguss Ágosté a Futárban. „Futár. I. Materia peccans a magy. irodalomban. II. Petőfi S. összes költeményei egy kötetben. III. Nagy férfiak mondatai. IV. Vörösmarty szózata. V. Kis káté. 8°. Szarvas. Réthy Lipót bet. Megjelent 1847 októberében.

madásokat vagy elhallgatta vagy Uti leveleiben s néha költeményeiben felelt meg rájuk, másrészt komolyan foglalkozott azzal, hogy a költészetben vallott elvét, a népiességet, melyet Arany Jánoshoz írt költői levelében már határozottan fejez ki, magát tekintvén ez irány kezdőjéül, — egy írói szövetséget által juttassa diadalra, mely elv újabban meglepő erőt nyert Arany Jánosban.

Mielőtt azonban e törekvésének rajzára térnénk át, helyesnek véljük, a teljes kép adására, röviden fölemlíteni azokat, mikkel Petőfi az ellene szórt támadásokat megtorolta. Ha 1847-diki költeményeit nyitjuk fel, ezekben is számos helyet találunk, melyek nyíltan vagy rejtettebben támadóira vonatkoznak. „Mi lárma ez megint“ cz. költeményét már említettük, melyet Pesten írt ellenök, de először csak az 1851-diki elkobzott kiadásban jelent meg. Világosan azok ellen szól „A költészet“ cz. költeménye is, melyben azt a themát fejtegeti, világosan a B. Híradó ismertetett tárczáira célozva, hogy a költészet föl nem kent papjai azt hirdetik, hogy a költészet nagy úri terem, „hová csupán fénymázás czipőkben lehet bejárni, illedelmesen“, ámde nem igaz, a költészet: „szentegyház, a hová belépni bocskorban, sőt mezitláb is szabad“. Ugyane helyt két kihúzott sorban

a támadók névtelenségéről ezt mondja:

(„Kik tán azért burkolják bé magok, Hogy meg ne lássuk hosszú fülöket...“)
 „Az én pegazusom“ cz. költeményében ugyanerről szól s benne költészetének is jellemzését adja, melynek végén ellenségeiről szólva, mondja pegazusának „s lábad alá ha ellenség botlik, rúgd agyon az ilyen-olyan adtát.“ Ámde „A költészet“ czimű nem, csak „Az én pegazusom“ jelent meg s az is a Hazánk 1848-diki folyamában (156. sz.). Mind a két költeményét Szatmáron írta a jul. 13. — szept. 8-ig terjedő időközben. Ily vonatkozás van „A mióta én megházasodtam...“ (Hazánk. 1848. 178. sz.) cz. költeményében is: „Mily zaj ez kinn? pegazusom tombol, tán megrúgta valamely számár“, mond ugyanitt. E költeményét már Koltón írta szept. 8. és okt. 15-dike közti időben.

Az Uti levelekben gyakrabban foglalkozik elleneivel s határozottabb czélzattal. Inkább is oda való tárgy. Az Uti levelek a győri Hazánk 1847. II. felében jelentek meg s pedig nem mindenben a költő kézírata szerint. Mi hát, mert azt kell tekintetbe vennünk, mi akkor megjelent, a Hazánkbeli szövegre leszünk most tekintettel. Aug. 26-án jelent meg az I. levél (101. szám) s a többi követte. Az I. levélben Kerényi-

vel foglalkozik, kiről a Szépirod. Szemle azt mondta, hogy nem költő. Petőfi erre az állításra azt felelte, hogy az „egyszersmind szemtelenség is, s ezt meg nem bocsátom senkinek és el nem töröm senkitől a Honderüt kivéve, ez már olly nagyban űzi azt a mesterséget, hogy az ember benne, mint páratlan ritkaságban gyönyörködik. Ez a Honderü de vigye el az ördög a Honderüt, mi közöm hozzá? a Szemléhez térek vissza.“ Ez a beköszöntő az Uti levelekben.

„Azon gondolkodtam, mond II. levelében, ki mit álmodhatik (midőn t. i. hajnalban Pestről elutazott), különösen az írók, vagy is azok, kik íróknak tartják magokat. H — — — — két-ség kívül azt álmodta, hogy valami Z — — — — nevű bécsi suszterpúb megajándékozta egy hajszállal Lessing parókájából, s boldog volt; egy arszlányka azt álmodta, hogy X gróf asztalára tányérokot hord, s boldog volt; egy magát költőnek tartó uriember azt álmodta, hogy széna helyett most az egyszer babért eszik, s boldog volt stb. stb. Nem érdemlik ugyan, de isten neki, legyenek boldogok!“ Ez a hely jóformán meg van fosztva a czélzásoktól. A H. alatt Hazucha, a Z. alatt Zerffy, az arszlányka alatt P. Horváth Lázár, a költő alatt Császár Ferencz értendő; de abban

az időben csak a két első czélzást értették meg.

„Oh barátom, még nem volt ilyen hosszú napom, mint a mai, írja IV. levelében (Hazánk 105. sz. szept. 4.), mióta a Meghasonlott kedélyt olvastam.“ Ezt a regényt pedig Hazucha írta, kinek írói álneve Kelmenfy, kritikusi álneve Vas Andor vala s mint ilyen, Petőfiről számos kicsinyes bírálatot írt, kivált 1845-ben az Életképekben.¹ Őt is tehát Petőfi ellenségei közé számíthatjuk.

Az V. levélben (106. sz. szept. 7.) szintén elveszett egy élez P. Horváth Lázárról, a hol a nagy szalmafedelű oláh házakról azt mondja, hogy olyanok „mint ha egy kis törpe ember (t. i. P. H. L.) gránátos-csákót tenne fejére.“

Jellemző továbbá az is, hogy ebben az évben költeményeiben is néha kitér a rossz poetákra. Így a „Csak úgy omlanak most hozzám . . .“ cz. költeményében s általában is többször szól a költészet fonséges hivatásáról és nemzeti kötelességéről. (A XIX. század költői, Arany Jánoshoz, Tűz, A költészet, Kazinczy Gáborhoz, A magyar politikusokhoz.) A VIII. levelében (113. sz. szept. 23.) hosszasan s kíméletlenül szól a rossz költőkről. „Oh barátom, van-e szájalomra és irgalomra

¹ L. Pet. Muz. 1888. 116—124. 221—224. I. közölve mind a Hirlapi méh rovattól.

méltatlanabb állat, mint a rossz poeta? Nincs. Rossz kritikusaíntak úgy bocsásson meg az isten, a mint én megbocsátok; de a rossz poetának se én, se az isten még nem bocsátunk. — A legalávalóbb, a legelvetemedettebb gonosztévő megtérhet idővel, de a rossz poeta örökre rossz poeta marad, ez javíthatatlan, ez gyógyíthatatlan, ez úgy hal meg, a mint született: földön csuszó nyomoruságban, magának kinjára és szégyenére, másoknak unalmára s így legóriásibb bosszuságára. És a szegény magyar hazára, melyet török, tatár és sáska annyit pusztított, a balsors még ezen csapást is rá mérte, a mi irtózatossabb töröknél, tatárnál és sáskánál . . . küldött nyakára rossz poetákat. De talán ez már az utolsó csepp, a seprő, a keserű pohárban, s így remélhetjük a szebb jövődöt. Szeretném hazánk ezen individumait sorra elszámolni Sujánszky Antaltól kezdve holmi Benevölgyieken és B. . . . P. . . . ken keresztül le egész C. . . . F. . . . ig; de restelek bele kezdeni, mert bizony isten holtra fáradnék, annyian vannak.

Elég ennyi rólok most az egyszer; ha jó kedvemben talál-
nak, majd megmutatom nekik, merre az ut a legelőre. De hogy is jutottak eszembe? . . . jaj, igaz! sárról beszéltem, hát nem csoda. “Megjegyzendő, hogy B. P. alatt

Bangó Péter s a C. F. alatt Császár Ferencz értendő. Egyébaránt kitalálták ezt már akkor is. Ugyane levélben kél ki Kisfaludy Károly túlzott dicsőítése ellen is, nem minden érzés nélkül a Kisfaludy-társaságra, melytől kivált Tol-
dy Ferencz, meg a Szépirod. Sz. miatt idegenkedett s midőn né-
melyek tagnak akarták ajánlani a társaságba, előre kijelentette, hogy nem fogadja el.

A XIV. levélben (123. sz. okt. 16.) szól Hiadorról is. “Egy pár gyönyörű verset irtam, az igaz, de ez engem legkevésbé sem vigasztal. Tréfának ne vedd, ha azt mondom, hogy gyönyörű versek; komolyan merném állítani, hogy ezek a magyar költészet legszebb gyöngyei közé sorozhatók, de e szólás már egészen phrassissá vált, azért csak lealacsonyítanám verseimet, ha ezt rájuk alkalmaznám. Divatba jött a szerkesztőknél, minden szemétféjben termelt boldogombát drágagyöngynek nevezni. Gazságból teszik ezt vagy csak ostobaságból? nem tudom. Uram fia, ha már a Hiadorok is drágagyöngyöket irnak, akkor én verseimet kavicsoknak vagy cseresznye-magoknak kereszteltem vagy akármiknek, csak drágagyöngyöknek nem. És Hiadort még velem hasonlítgatják is . . . terem’ ugyse’, bosszankodnám, de restelek. Megvallom, sokat vétettem egyik-másik irodalmi léhütő-

nek, de annyit még sem, hogy illy csufot üzzenek belőlem, hogy így pelengére állítsanak."

A XVII. levélben (137. sz. nov. 18.) meg azt mondja, hogy nem nevezi meg, kinél van Koltón, mert nagy úr, nem dicsekszik vele, „nem vagyok Horváth Lazi, hála a mennyei atyának“, teszi hozzá.

Körülbelöl ennyi, a miben a sok dúrva támadást visszafizeti s másrészt pedig alkalom adtán nem mulasztja el enyhén megdícsérni az ifjú irodalom tagjait, mint Ke-

rényit, kivált Arany Jánost, kit ide számított, Pálffy, Tompát, Emódyt; épen úgy mint nem mulasztja el a legnagyobb tisztelettel említeni, hogy a külföldiek-ről ne szóljak, Vörösmartyt, Kölcseyt, Kazinczyt.

De e, többnyire humoros czélzásoknál fontosabb az, a mit a népies költői irány érdekében egy írói szövetkezet által akart elérni az Életképek mellett, melyről jövőre fogunk szólani.

Ferenczi Zoltán.

Szendrei Julia költeménye.¹

A virrasztókhoz.

Halkabban szóljon az ének,
Még halkabban a panasz;
Hagyjátok a szendergőket,
Minek vón fölverni őket,
Vajon, mit használna az?

Vagy zavarni a mulatók
Kedvét, vajon mit segít?
Mért venni ki kezeikből
A telt pohárt? hadd hajtsák föl
És ürítsék fenekig!

Hejh, ki tudja, a halottért
Mennyi könnyűt sirtanak,
Ki tudja, mennyit szenvedtek,
Mig így végkép kimerültek,
A kik mostan alszanak.

És a dőzsölők szemében
Ki sejtí a könnyeket,
Miket a habzó serlegnek
Italával ők lenyelnek,
És szívökbe rejtenek.

Nem segít már itt az ének,
Nem segít ily nagy bajon;
Kik alusznak, meg nem hallják
Kik mulatnak, tulkiáltják;
Hasztalan a siralom! — —

Messze, messze még a hajnal,
Talán megsem éritek,
Hátha megölnek a rémek;
Mielőtt e hosszú éjnek
A nap véget vethetett:

A mikoron majd elválik,
Hogy ez annyit siratott,
Megért-e már a halálra,
Ütött-e már végörája
Vagy pedig csak tetszhalott;

Elválik, hogy a harangszó
Temetkezést hirdet-e,
Vagy pedig föltámadásra
Hálaadó imádságra
Híja-e a népeket?

Szendrei Julia.

Közli: *Ferenczi Zoltán.*

¹ A pesti nemz. muz. kéziratárában az eredeti kézitról. (Petőfi-iratok közt.)

Czélzások és vonatkozások Petőfire az 50-es évek lapjaiban.

I.

»... Nálunk a népiesség epigonjai hanyatlásnak indították költészetünket. Most irányokban lenne a kritikának legnagyobb ereje. Azonban véleményem szerint hatása csak úgy lehet, ha Petőfi és Arany műveire támaszkodik, kiknél a népies költészet, mint általános érvényű tény jelent meg. Vegye ezektől a szellem melegét, állítsa föl műtörténeti uton a népköltészet elméletét, s lesz mind a közönségben fogékonyság, megkülönböztetni az igazat a hamistól, mind íróinkban hajlam fölfogni, megérteni, és méltányolni a kritikának a művészetre való lényeges befolyását.« (Szépirodalmi Lapok. 1853. 16. szám. 245. l. Sükei Károly »Kritika és Művészet« című cikkéből.)

»... Csak most tértem eszemre. Most vagyok ott, a hol lennem kell — népies költő testestől lelkestől. Oh barátom! felfogta ön e szót egész nagyszerűségében? Ha föl nem fogta, olvassa és ismét olvassa az ide mellékelt két dalocskákat s aztán ex ungue leonem. Én a népnek édes szülöttem vagyok; közte élek, együtt eszem, együtt alszom, együtt tánczolólok vele; ismerem minden ízét, minden porczi-káját s ha én nem énekelem agyon — akkor senki sem.

E két darabocska egy sajtó alá bocsátandó nagyobb dalgyűjteményből van kikapva, melly »Magában zengő furulya« czímet fog viselni. Nyomassa ki ön e két darabocskát, tudom

nem bánja meg. Örömmel fogja ezért karolni lapjait mind a közönség, mind a kritika. Hangosan kiáltják majd: »ez Petőfi iskolája, sőt ebben Petőfi újra él!« Hát még ama nagy népies eposz, melly fiókomban hever, mint egy Kohinoor! Mivé lesz akkor Tolody? Sajnálom, de nem tehetek róla! Nyomassa ki a két dalocskát kérem! Tegyen boldoggá, üdveztessen a tekiáttetes ur! Ugy viskiet a lelkem! Anynyi nagy eszme feszíti. Segitse azokat életre a Tekintetes ur. Mindenek fölött pedig ne feledje e két dalocskát kérem! Jót állok érte, hogy töről met-szett magyar mind a kettő.«

E két dal közül az egyiket, mint a mely finom satyrával gúnyolja ki az 50-es évek népieskedő és a külsőségekben Petőfit majmoló poetáit, az alábbiakban közöljük:

Kákaófán.

Kakaófán kéklő kakas!
Addig üsd, míg meleg a vas,
A hideg vas igen kemény,
Nincsen a szivembe remény.

Pipipipi piros kendő,
Alszik már a tisztelendő,
Rezes a fokosom nyele,
Csókolj meg hát babám gyere.

Fületlen gomb, hegyes bögre,
Fehér a rózsám hat ökre,
Beh szép a kuk'riczakákó
Éljen Verulámi Bákó!«

(U. o. 463. lap.)

Közli: *Csernátoni Gy.*

Travestia Petőfinek „Jókai Mórhoz“ cz. költeményére.

Petőfinek e költeménye 1845-ben jelent meg a Pesti Divatlapban az 1233. l. (37. sz. decz. 11.) „Jókai Mórhoz“ cz. alatt. Akkor a Honderü nem szólott rá semmit. 1847-ben újra megjelent az „Összes költemények“ közt (414. l.) s abban az általános támadásban, melyben Petőfi a Honderü és társai részéről 1847-ben részesült, nem maradt fölhasználatlanul e költemény sem. Az alábbi travestia a Honderü 1847. I. 523. l. jelent meg az Ökörszem cz. rovatban.

* * *

* Irodalmi szerelmes levél egy urfi szerkesztőhöz. — Neked irok. Miért irok neked?... *Mert megérdemled.* O igen! Nem kicsiség, a mibe *fejszedet* vágta d. Nagy Isten. A világ egy nagy golyóbis. Gömbölyü is. De az irodalom?... Ég. Az dolgot adám az embernek. De te nagy vagy. *Igazán nagy.* Nevetséges voltodért megérdemelnéd ugyan, hogy kinevessenek.. De meg ismét nem is érdemled meg. Törekvésed: gorombaság. Eléred a z t. Kétszer nagy vagy.... Minden sorod *genialitás.* Azt hitted nem veszem észre. O csalódtál. Csalódás az élet keserü sava. Sok pontjaidról, szaggatott mondatidról, stilodról,

melly nem stil; ráismerék nagy szellemedre. Te nem e világra való vagy. Szerkesztőnek való már épen nem vagy. De hiszen ritkán tölti be valaki helyét. És te *kivétel* volnál?... O. — Ah. — Isten. — Nem?! Mi furcsák a kritikusok. Mire való az írók elleni vád. Sem mire való. Az írók, névszerint a miéink, mind csupa félistenek. — Te egy totalis csaknem fix und fertig isten vagy egy pár *csékély* hibát kivéve. Te igazságos vagy. Azt mi tudjuk. Te szerény vagy. Legfőlebb magad dicséred magadat. Dicséret az irodalmi élet quintessenciája. Te magad *dicséred.* Szép. Ez engem is könyekre indít. Mázsás könyekre. Könyekre — na de millyenekre. Mellette sohajtok is. Pedig az én sohajtásom orkán, mely minden szellemet összekorbácsolni szeretne. De egyet sem hoz a fürgeteg. Azért adieu. Ha ismét jut valami eszembe, a mi egyébiránt igen ritkán történik, akkor folytatni fogom e leveleket. Én a legnagyobb *lángész* vagyok. A legnevezetesebb író. A legszellemdúsabb minden félistenek között. Még egyszer addio. Egy kis puszikát. — Igy. Na. —

A te öszinte

Ökörszemed.

Ferenzi Zoltán.

Vonatkozások Petőfire.

LXVII. U. ott. (1847. II. 1191. l. 38. sz. szept. 16.) Szász Károly »Arany Jánoshoz« cz. költeményének 12. szakában ezt írja:

»Te vagy és Petőfi s az a tiszteletes,
(Kitaláltad ugy-é, hogy Tompáról szólok?)

Kik leültek olykor a nép tűzhelyére
S előtte a multból egy regét daloltok!

LXVIII. U. ott. (1847. II. 1466. 46. sz. nov. 11.):

»(Petőfi Sándornak), ki szellemdús nejével nem rég fővárosunkba érkezett, baráti és tisztelői fátylós zenét adtak. Legnépszerűbb költőnk nem rég Kolozsvárt is illy megtiszteltetésben részesült.«

LXIX. U. ott. (1847. II. 1595. l. 50. sz. decz. 9.):

»(Mult hó elején) az volt hirdetve lapunkban, hogy Petőfit Pesten fátylós zenével tisztelték meg, — s Albani a Linda operában lépett fel. — És ez egyik sem történt meg, noha mindkettőnek meg lehetett és kellett volna történnie.«

LXX. Pesti Hirlap. (1847. I. 260 l. 867. sz. ápr. 22.):

»— Madame Honderü, a szavak betűszerinti értelmében, miscet quadrata rotundis. Ha a honderübeliek képesek volnának a vegytan primordiálira visszaemlékezni, tudhatnák, hogy ezen mixturát már a római chemikusok is képtelenségnek tartották. — A párvonal-huzásban erősen dolgozik a Honderü. Összehasonlítja az alföldi pusztát a Chimborassóval, Petőfit valami Hiadorral, a Nemzeti újságot bölcseséggel, egy fecsegő banyát Leszinggel, végre az ujdondászi monogramoknak sem hagy békét, össze-

hasonlítván a Híradói ☉-et a mi hirlapi □-einkkel. És e kettő között halatlan malitiával fölfelezi azon a többiekkel egyforma elmésségű hasonlóságot, hogy »mind a kettő ujdonságot ír«. Azok az aprócska mephisztók csak úgy pattogzanak, mint a kukoricza, abban a Honderüben. Csak szép az a finom, mivel és senkit nem sértő elmésség a Honderüben. Ha ez nem létezne, bizonyára senki sem nevezhetne bennünket irigyeknek.« — (Pákh Albert írt □ jegy alatt a Pesti Hirlapban s e cikket is ő írta. A B. Híradóban pedig ☉ jegy a Jókai írt.)

LXXI. Ugyanott. — **Vahat Imre** a Pesti Divatlapban kiadott arcképekéből és egyéb mellékletekből egy nemzeti képcsarnokot állított össze 1847-ben, melyben Barabás, Czákó, Czuczor, Fényes, Garay, Kovács Pál, Liszt Fer., Markó K., Nagy Ig., Petőfi, Rózsavölgyi, Székács, Szigligeti, Tompa M., Vahat s több színészi kép jelent meg újból. (L. a róla szóló hirdetést Pesti Hirl. 1847. II. 286. l. okt. 31.) Ára volt 4 pft.

LXXII. Ugyanott. (1847. II. 244 l. 966. sz. okt. 14.)

»— A Honderü még él, de csak ollyformán, mint fagyöngy, s más efféle parasyt természetű növények. Legközelebb azon divatot kapta fel, hogy Petőfi levelei közül a melyik neki megtetszik, utánnymatja a »Hazánkából« s hogy tettének ürügyet adjon, úgy tette a gonosz, mintha ő neki azok nem tetszenének. Pedig dehogyan nem tetszenek, hiszen épen azért közli e leveleket, hogy olvasóinak is legyen valahára karácsonja.«

Közlő: **Ferenzi Zoltán.**